

Slovenský kresťanský samizdat

Štvrťročník informujúci a uvažujúci o kresťanskom svetonázore a kresťanskej kultúre

Kolín, december 2003

Číslo 6

Dve udalosti, navzájom na prvý pohľad vôbec nesúvisiace, dali popud myšlienke, ktorej chcem venovať túto úvodnú stranu. Jednou z nich sú blížiac sa Vianoce, téma ktorej je venovaná úvaha na druhej strane tohoto samizdatu. Druhou je fakt, že toto číslo je už písané na novom počítači. Tým nemyslím iba to, že som si ho nedávno kúpil, ale hlavne to, že tento operačný systém (Mac OS 10.3, *Panther*) ma priam núti nielen ináč, efektívnejšie pracovať s datami, ale v istom slova zmysle aj efektívnejšie myslieť.

V tieto dni uplynie temer bez povšimnutia sto rokov od toho dňa v decembri 1903 keď niekde v Severnej Karolíne preletel istý *Orville Wright* za 12 sekúnd asi 40 metrov. Bol to prvý let človeka v stroji ťažšom ako vzduch. Možno fantazíroval o tom, kam to povedie, ale iste si iba ťažko vedel predstaviť situáciu v leteckej doprave, aká je pre nás dnes už samozrejmosťou. Možno veľký skok v “inteligentnej ovládateľnosti” nového môjho *software*¹ ma priviedol naraz na myšlienku, že som aj ja vlastne už akosi primitívnou verziou či zárodkom *cyborga* v rovnakom zmysle, ako bol pred sto rokmi *Orville Wright* zárodkom medzikontinentálneho letca. Tu *cyborgom* v širšom slova zmysle nazývam ľudský či iný organizmus, ktorého funkcie čiastočne vykonávajú rôzne elektronické či elektromechanické zariadenia. Takže napríklad človek s kardiostimulátorom (*pacemaker*) by už bol *cyborgom* v tomto slova zmysle. Alebo niekto ako ja, ktorý bez počítačovej klávesnice už neviem nielen krasopisne písať, ale viac-menej ani usporiadať sa písomne vyjadriť. Ide proste o jednu z funkcií počítača, okrem napr. ako pomôcka pre starnúcu pamäť, podobne ako okuliare sú pomôckou pre zostárnutý zrak. Toto sú, pravda, všetko veci, ktoré nemusia viesť k nejakým originálnym myšlienkam.

Niečo iné je keď hovoríme o futuristickom *cyborgovi* budúcnosti, teda o *cyborgovi* v užšom, špekulatívnom slova zmysle. Tento vraj bude pozostávať zo štacionárneho “skomputerizovaného” ľudského mozgu ob-

sluhovaného (biologickými) prístrojmi na plnenie jeho obmedzených fyzických potrieb a na vykonávanie príkazov tohoto mozgu. Toto dnes už nie sú celkom pláne špekulácie, podobne nie sú plané rôzne iné špekulácie spojené s novými horizontami v genetike, biotechnológii, nanotechnológii, alebo s pojmami ako umelá inteligencia, virtuálna realita, *cyberspace*, atď.

Pre veriaceho sú toto nové svetonázorové a etické situácie pre ktoré nemôže hľadať odpovede v starých formuláciách ak vie chápať iba ich doslovnú verziu. Toto je dnes samozrejmé keď ide napríklad o stvorenie sveta za sedem dní. Naše problémy spojené s vyššiepomenutými perspektívami sú však oveľa hlbšie a intelektuálne oveľa náročnejšie ak len nechceme—ako sa to bohužiaľ dnes často robí—staré kresťanské modely odhadzovať namiesto toho aby sme z nich vychádzali, na nich stavali a ich interpretovali vo svetle nových situácií.

Toto nás privádza k jednému nášmu, stredoeurópskemu, aspektu Vianoc, keď “prichádza Ježiško”. Ako som to už inde spomenul, na príchod Ježiška sa teší i dieťa i dospelý, ale ten fakt si dospelý vysvetľuje abstraktnejšie ako to dieťa. Svoju vieru však nepovažuje za odmietnutie detinskej viery, ale za jej pokračovanie na úrovni odpovedajúcej jeho dospelejším veku. Aj my sa budeme v budúcich číslach snažiť hľadať kresťanské odpovede na otázku, *kde sú hranice medzi človekom, inou biologickou jednotkou a počítačom* vo svetle futuristických, nie však už nereálnych, vedecko-technických možností. Budeme sa snažiť na kresťanskom svetonázorovom bohatstve stavať a nie ho povýšenecky zamietat'. Podľa princípu, ktorý by som nazval *logaritickým*: Nové generácie informatikov a matematikov sa nesmejú zo svojich predchodcov, ktorí nepoznali počítače iba primitívne logaritmičné pravítko, ale na ich skúsenostiach stavajú. Nakoniec bez *abstraktného*, matematického pojmu ‘logaritmus’, sa ani dnes nemožno zaoberať.

OBSAH

■ Pastieri a mudrci.....	2
■ Pohľad z Austrálie: EÚ a la carte.....	3
■ SÚMRAC ZÁPADNEJ CIVILIZÁCIE?	4
■ Znovuzrodenie kresťanstva?	8
■ Kontroverzie s kopftuchom	10

¹ Inteligentná ovládateľnosť aj pre technického neodborníka je niečo čím sa systém Mac vždy vyznačoval—podľa názoru jeho užívateľov—nad štandardnejším systémom Windows. A prechod k OS 10.3, ktorý som práve absolvoval, toto ešte umocnil.

Pastieri a mudrci

Vianočnú úvahu pod týmto názvom som napísal už pred 17 rokmi (pozri *Horizont* 12/1986). Domnievam sa však, že sa oplatí tu zopakovať jej hlavnú myšlienku, pravda, zaktualizovanú pre dnešnú dobu a zmenenú politickú situáciu. A trochu ju skonkretizovať vo zmysle hlavných tém tohoto samizdatu.

„Anjeli zleteli, najprv pastierom podali zvesť, ktorá svetom dnes dáva sa niest“ sa bude čoskoro spievať v slovenských kostoloch. Okrem pastierov boli to, pravda, ešte traja mudrci, ktorí sa tú zvesť dozvedeli. Síce nie hneď a nie priamo od anjelov ako tí prosť pastieri, ale vo forme znamenia: hviezdy na nebi.

Boli to Vianoce niekedy v rokoch päťdesiatych, prežívané v duchovných a kultúrnych katakombách umlčaného Slovenska, keď ma môj otec učil pochopiť hĺbku tohoto symbolizmu: Pred Slovom, ktoré telom sa stalo, kľáčali—ako viacmenej i dnes—predovšetkým jednoduchí ľudia, ktorým zvesť oznámil priamo anjel Boží a potom—s istým časovým odstupom—ľudia učení, ktorí vedia „čítať znamenia“. Vtedy tým znamením bola hviezda na nebi, dnes tie znamenia vieme vidieť v prírode, v dejinách ľudstva alebo v tom, čím sa zaoberá psychológia.

Kto si nevie takto pokľaknúť— a o nich Písmo sväté aj mlčí—sú a boli ľudia príliš rozumove založení na to „aby počuli hlas anjela“, ale súčasne aj príliš pohodlní, cynickí a pragmaticky založení. Preto aj „zbytočne nefilozofujú“ nad zmyslom života. Tí vzdelanejší medzi nimi tieto znamenia dobre poznajú vedia s nimi zaobchádzať, ale nevedia ich čítať. Dnes do tejto kategórie patrí bohužiaľ väčšina ľudí na západe, vrátane nominálnych kresťanov. Ide predovšetkým o takzvané stredné, konzumeristicky založené vrstvy, ale aj o mnohých na slovo vzatých odborníkov a vedcov, ktorí majú iba manipulatívne znalosti. Chýba im viera, ktorá by týmto znalostiam z fyziky, biológie, dejín či psychológie dávala hlbší zmysel. Vedia svet popísať, vysvetliť jeho fungovanie, nevedia však povedať na čo to všetko vôbec vzniklo a za akým účelom. Ich postoj je vyjadrený zásadou, ignorovať otázku na ktorú neviem či nechcem odpovedať. Takýto postoj je síce praktický, ak však ide o svetonázorové veci je veľmi krátkozraký, či už v racionálnom alebo existenciálnom slova zmysle.

Väčšina z nás nie sme, pravda, ani negramotní ani mudrci. Musíme preto patriť do tej medzi-skupiny opisovanej v predchádzajúcom odstavci? To by bolo tajomstvo tohoto vianočného symbolu zle pochopené. Práve Ten, ktorého narodeniny oslavujeme nám dáva kľúč k jeho správne chápaniu: „Ak len nebudete ako malé deti, nevôjdete do kráľovstva nebeského!“

Boli to iné Vianoce, v rokoch sedemdesiatych, keď som na stene jednej budovy na *University of California, Berkeley*, čítal toto graffiti² (citát z „Proroka“ od *Khalila Gibrana*, 1883-1931): „Ak chceš

poznať Boha, nedávaj sa do lúštenia záhad. Radšej sa obzri a uvidíš ako sa On hrá s tvojimi deťmi.“ Inými slovami, zatiaľčo hľadáš argumenty pre božiu existenciu v učeních knihách, On si už našiel cestu k tvojim deťom. A tým pádom i k tebe, veď si Jeho dieťa, v biblickom i psychologickom slova zmysle.

Preto deliacia čiara neide medzi jednoduchými ľuďmi, učencami a cynickou či pragmatickou strednou vrstvou, ale prechádza vnútram každého z nás. Sme v podstate všetci uviaznutí v cynicko-pragmatickej antitéze, ktorá nahradila naše detstvo a východiskom môže byť iba návrat. Návrat do detstva na vyššej úrovni, návrat ako syntéza nášho duchovného i intelektuálneho vývoja. Vedieť pokľaknúť ako to dieťa, ako tí mudrci vedeli pokľaknúť vedľa jednoduchých pastierov. Francúzsky filozof *Paul Ricoeur* hovorí o prvej a druhej naivite ako štádiách náboženského vývoja jednotlivca. A keď sa pýtali *Louis Pasteura* ako to, že je taký učený a má zbožnosť bretonského sedliaka, odpovedal, že keby bol ešte učenejší mal by zbožnosť bretonskej sedliacky.

Aj pre dnešného človeka platí, že takto úprimne pokľaknúť môže iba ten, kto si buď zachoval detinskú úprimnosť—áno i naivnosť—svojej viery, alebo ten, kto prvé štádium o ktorom hovorí Ricoeur už opustil a pritom neostal trčať v cynicko-pragmatickej či pochybovačnej priepasti, ktorá od seba oddeľuje tieto dve štádia. Pre väčšinu z nás ide naozaj práve o to, neuviaznúť v tomto medzištádiu.

Domnievam sa však, že východiskom nie je ani polovičatosť: zachovať si naivnú vieru z detstva „pre nedele“, ale po svetonázorovej stránke—a ešte horšie ak to platí aj po morálnej stránke—nie veľmi sa líšiť od neveriacich pragmatikov a konzumeristov cez „všedné dni“. Dovolím si ísť ešte ďalej keď poviem, že vzdelaný kresťan by mal vedieť kľáčať v pokore pred Transcendentnom *celý*, s celým svojim srdcom, ale i rozumom, a nie iba jednou naivnou, od ostatného svetonázoru oddelenou, časťou svojej mysle lebo je lepšie nad vierou radšej nepremýšľať, aby som o ňu neprišiel. Inými slovami, pre vzdelaného kresťana je dobré mať nielen vieru, ale vieru informovanú. Vieru nestojacu mimo vedu, ale ako súčasť celistvého svetonázoru v rámci ktorého veriaci môže zmysluplne naväzovať na vedecké poznatky svojej doby.

Vráťme sa však k symbolizmu Vianoc, s ktorým sme začali. Imanuel Kant spomína dve veci, ktoré ho privádzali v úžas: „hviezdnaté nebo nad mnou“ a „morálny zákon vo mne“. Nemal deti. Keby mal, bol by uviedol ešte tretiu úžasnú vec: *detské oči*. Zahľadme sa do nich na Štedrý večer, aj keď asi už iba v spomienkach, a uvidíme v nich ten „obraz boží“ ktorý je v nás tak často skrytý, zahrabaný pod haraburdím každodenného života.

² If you would know God be not therefore a solver of riddles. Rather look about you and you shall see Him playing with your children.

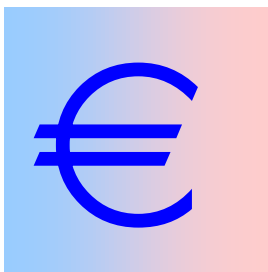
Pohľad z Austrálie: Európska únia *à la carte*

(vybrané časti z komentára "EU menu goes a la carte", Peter Wilson, THE AUSTRALIAN, 22 Sep. 2003)

Európske rozdielnosti sú dnes už tak hlboké, že sa zdá, že "európsky projekt" vstupuje do novej fázy, ktorá zabije francúzsko-nemecký sen o de facto superštáte, ktorý by súperil s USA.

Blaira môžu v Paríži a Berlíne vidieť ako lokaja Georga Busha, ale v rozhodujúcich veciach dostáva dosť podpory od Španielska, Talianska, Holandska, škandinávskych krajín a východnej Európy, aby prekazil nastolovanie program EU tradičnou francúzsko-nemeckou lokomotívou.

Lotyšský ľud ako posledný z desať nových kandidátov sa jasne rozhodol pre členstvo v EU, zatiaľ čo Švédsko volilo proti zavedeniu euro meny. Nových desať vstúpi do únie, ktorá už nenapreduje vytrvalo vpred smerom k väčšej integrácii a uniformite. Donedávna sa debata o európskej integrácii týkala prevážne rýchlosti, nie smeru. Nevyhnutným vyústením mala byť menová, ekonomická a dokonca politická integrácia a jediným problémom bolo, do akej miery skeptici ako Briti, Švédi a Dáni môžu spomalit napredovanie svojim pokulhávaním.



Teraz sa ponúka nová analógia. Keďže Briti a Švédi naznačujú, že nikdy nezavedú euro menu, možno európsku spoluprácu vidieť ako *smorgasbord*, alebo celkom rôznorodé menu, z ktorého si každá krajina môže vybrať v ktorej oblasti spolupráce chce byť zapojená — v obrane, spoločnej mene, zahraničnej politike, alebo vo všetkom dohromady. Deväť krajín sa rozhodlo vstúpiť aj do EU aj do NATO, Švajčiarsko nie je v ničom a zbytok Európy je na tom rôzne. Napríklad Nórsko a Island sú iba v NATO. Rakúsko, Fínsko a Írsko sú iba v EU (nie sú v NATO) a majú euro menu, zatiaľ čo Británia a Dánsko sa rozhodli presne naopak. Dnes je jasné, že Británia, Dánsko a Švédsko nepristúpia k euro po dlhé roky, ak vôbec. Niektorí z nových členov sa nebudu kvalifikovať pre euro ešte veľa rokov a Rumunsku a Bulharsku, ktoré majú pristúpiť do EU až v roku 2007, to potrvá ešte dlhšie.

Jesto ešte veľa oblastí v ktorých by sa krajiny EU mohli rozhodnúť k ďalšej integrácii. Niektorí z nich už začali pracovať na zavedení a harmonizovaní prísťahovaleckých kvót, ale iní sa pravdepodobne neradi zrieknu kontroly v tak politicky citlivej otázke. Aj poľnohospodárske subvencie sú rozdelené na dva stupne. Poľsko má toľko poľnohospodárov ako Francúzsko, Británia a Taliansko dohromady, ale milióny farmárov v no-

vých členských štátoch budú mať iba oneskorený a zredukovaný prístup k subvenciám. Nemecko, Francúzsko, Belgia a Luxemburg chcú vytvoriť nové európske obranné veliteľstvo, ale ak tak učinia budú mať málo kolegov. Británia, Španielsko, Portugalsko a niekoľko iných štátov sú proti všetkému, čo by mohlo podkopať úlohu NATO a amerického vojnového vedenia, zatiaľ čo Írsko a Rakúsko nedovolia aby akákoľvek vojna bola vedená v ich mene.

Takáto Európa *à la carte* nie je po chuti Francúzom, Nemcom a Belgičanom, ktorí by radšej videli pevné a jednotné menu pre všetkých stolovníkov, ale môže byť politickou záchranou celého projektu. Lebo dnes to nie sú už iba nacionalisti a xenofóbi, ktorí zakladajú svoje volebné kampane na útokoch proti EU a jeho zasahovaniu do národného života. Sám Schröder venoval veľkú časť svojej vlašnej volebnej kampane napádaniu politikov v brüsselskej centrále EU. Voliči temer všade sa cítia

ohrození ohromným vplyvom EU, ktorá je videná viac a viac ako super-vláda. Zatiaľ čo britská Konzervatívna strana varuje, že Brüssel si vynúti vyššie britské dane, Švédi sa naopak vo svojej euro kampani obávajú, že spoločná mena podkope ich štedrý systém sociálneho zabezpečenia. Holanďania sa boja, že zladené sociálne predpisy budú mať dopad na ich zákony tolerujúce eutanáziu a ľahké drogy, a Írčania a Rakúšania sa zasa obávajú, že ich vojenská neutralita bude podrytá obrannými aktivitami EU. Francúzski voliči chcú viac práce v ich splasknutej ekonomii čo vedie Chiraca k tomu, že ignoruje obmedzenia na rozpočtovom deficite platné pre euro-zónu. Portugalcom a Grékom sa neľúbi, keď sa im vraví, že nesmú fajčiť na pracovisku a že musia dodržiavať bolestivé obmedzenia vládnych výdavkov, ktoré Francúzi ignorujú. Ekonomovia počítajú, že rýchlo sa rozvíjajúce Írsko a Grécko potrebujú úrokovú sadzbu 6,6% resp. 6,2% aby zabrzdlili infláciu, zatiaľ čo živoriace ekonomie Francúzska a Nemecka by na tom boli lepšie s úrokmi 1% resp. 0,25% na oživenie ekonomického rastu a pracovných príležitostí. Namiesto toho dostali všetci od Ústrednej európskej banky jednotnú sadzbu 2% ako najvhodnejšiu pre celú euro-zónu.

Desať krajín ktoré sa na budúci rok stanú novými členmi EU, a v ktorých priemerný osobný príjem je asi tretina toho čo u pätnásť terajších členov, urobí EU ešte rôznorodejšou.

Súmрак západnej civilizácie?

(prepracované a skrátené časti z rozsiahlejšej štúdie *V zajatí negativizmu a relativizmu: Naše kultúrne dedičstvo v kríze* (pozri <http://gvirisik.bei.t-online.de>)

Musím sa najprv ospravedlniť, že pojem “kultúrne dedičstvo” — v slovenskom kontexte, hlavne náboženskom, nazývané tiež “dedičstvom otcov” — tu nebudem definovať. Nech postačí iba to, že pôjde o kresťanské kultúrne dedičstvo (teda nie iba o jeho náboženskú zložku), ktoré má svoje racionálne korene v gréckom, helénskom svete, svoje morálne v judaizme a v modernejšej dobe k nej patria najrôznejšie myšlienkové smery, osvietenstvom počínajúc a vari postmodernizmom končiac.

Súčasná kríza kultúrneho západu — či už vyplýva zo skutočnosti, alebo iba subjektívnych strachov z budúcnosti — vychádza z dvoch ohrození:

- (a) *externého*, daného demografickými zmenami, nutným prisťahovalectvom nosičov ‘cudzích’ (teda nezápadných) kultúr;
- (b) *interného*, daného negativistickým prístupom k vlastnej tradícii. Nielen čo sa týka národnej identity a histórie kde je akiste pravdou, že nielen Nemci ale aj Slováci a nakoniec aj Američania či Briti a Australania majú dôvody dívať sa negatívne na niektoré etapy svojej histórie. Nie však tak defetisticky ako sa to robí v rámci dnes akosi módného myšlienkového systému, ktorý v anglickom svete nazývajú *political correctness* a ktorému sa tam holduje pod rôznymi rúškami *cultural studies*. Tento negativizmus zasahuje aj najzákladnejšie piliere racionálneho myslenia, vrátane oblastí prírodných vied³. Je o to nebezpečnejší, že vedie k vnútornému kultúrnemu rozkladu západného sveta, neschopného potom viesť sebavedomý dialóg s externým, demograficky i vitálne stále silnejším partnerom. *Bassam Tibi*⁴ to povedal veľmi výstižne (pozri okienko).

Čo sa týka demografickej situácie, je naozaj ľahko možné, že Kosovo je predobrazom budúcich problémov Nemecka, a či celej Európy. Kedysi na tradične srbské a historicky pre Srbov dôležité Kosovo pole sa

pristáhovalo pár Albáncov, detaily myslím nie sú dôležité. Tí sa množili a množili bez toho aby sa asimilovali a dnes sú tam vo väčšine. Obávam sa, že Nemecko čaká podobný osud čo sa týka Turkov, a všeobecnejšie Európu s rôznymi prisťahovalcami z európskeho, väčšinou islamského, juhu. Ich neasimilovateľnosť, alebo aspoň ťažká asimilovateľnosť, súvisí s náboženskou odlišnosťou islamu ale aj s vitálnosťou jeho nositeľov. Nielen kultúrne-náboženskou ale aj demografickou, niečo čo v (post-) kresťanskom svete už patrí do minulosti. Myslím táto ich dvojitá životaschopnosť, kultúrna i demografická, v porovnaní s flegmatickým, opäť kultúrne i demograficky, pôvodným obyvateľstvom, napr. nemeckým, má a bude mať trvalé následky na tvárnosť budúceho Nemecka a celej Európy.

Demografické zloženie, možno regulovať (rozumnou prisťahovaleckou politikou), príval však zastaviť nemožno. Morálne i racionálne vierohodnou alternatívou extrémne pravičiarkeho myslenia (*Rechtsextremisten*) myslenia však nie je pštosie strkanie (kultúrnej) hlavy do (multikultúrneho) piesku, ale konštruktívny dialóg s prístupnými predstaviteľmi iných kultúr, predovšetkým islamu. Dôležité a pozoruhodné sú tu myšlienky o Euro-Islame už citovaného ‘liberálneho’ moslima Bassam Tibiho. Euro-Islam ako protipól či doplnok judeo-kresťanskej Európy? Problémom tu samozrejme je, čo zdá sa ani Tibi dobre nedoceňuje, že v kresťanskej kultúre je už prakticky dokončený proces diferencovania náboženskej a sekulárnej zložky, v Islame však nie. Napriek tomu, Tibiho model ostáva ako to najnádejnejšie čo je ponúkané z moslimskej strany a s čím by malo byť možné nadväzovať konštruktívny dialóg. Určite viac ako s filozofickými nihilistami či *politically correct* svetonázorovými a moralistickými oportunistami, ktorí aj keď vyšli z nášho hniezda — či vari práve preto — sa v mnohom chovajú ako ten rozmaznaný puberták, ktorý svoju dospelosť dokazuje tým, že rozbíja ‘zariadenie v rodičovskom dome’, arogantne ich (morálnu) staromódnosť kritizuje a posmieva sa z temer všetkého čo jeho rodičom bolo sväté.

Tento postoj sebaopierania (*Selbstverleugnung, self-denial*) až po zrieknutie sa identity vlastnej civilizácie nik neoceňuje. A to celkom správne! Ten kto takto zahádza s vlastnými koreňami, svojimi normami a svojou kultúrou nemá už tomu druhému čo ponúknuť, žiadnu identitu. Naopak, bude ním prijímaný ako dekadentný.

Bassam Tibi, Tendenzen Gespräch, November 2000

³ pozri napr. „*Science Wars*“: polemiky a škriepky nielen o zmysel (prírodných) vied, Slovenský kresťanský samizdat 5; sept. 2003.

⁴ Narodený r. 1944 v Damašku, študoval sociológiu, filozofiu a históriu vo Frankfurte a je dnes profesorom medzinárodných vzťahov na univerzite v Göttingene kde prednáša islamológiu, odbor, ktorého je sám zakladateľom. Vo svojej knihe *Europa ohne Identität, die Krise der multikulturellen Gesellschaft*, (C. Bertelsmann Verlag 1998/2000) sa prihovára za európsku *Leitkultur*, ktorá jediná môže zaručiť spolužitie rôznych kultúr na európskej pôde. Na myslí má hlavne islamskú kultúru a osvietenstvo, ktoré, pravda, vidí odtrhnuté od jeho kresťanských koreňov.

⁵ Melbourne má asi rovnaké percento Grékov ako Kolín Turkov, tí sú však oveľa menej ‘viditeľní’, obzvlášť v ďalších generáciách, než Turci v Kolíne.

Lebo vnútorné ohrozenie našej tradičnej kultúry je oveľa vážnejšie než 'nebezpečenstvo' z demografickej invázie 'cudziech'. Mám tu na mysli nielen vyššie spomínaný oportunizmus, ale aj myšlienkové či ideologické smery, ktoré síce tiež vyšli z našich tradícií, svoje naplnenie však vidia predovšetkým v negativistickej, až deštruktívnej interpretácii vlastnej identity, vlastnej histórie, vlastnej svetonázorovej tradície (vari nie náhodou nazval Derrida svoju filozofiu *déconstructionisme*).

Dovolím si to ilustrovať na svojej osobe. Hoci mám v sebe aj nemeckú výchovu, jasnejšie som si to začal uvedomovať až v Austrálii pri čítaní Hans Kohnovej *The Mind of Germany* (rok prvého vydania 1960). On, ako aj iní jeho súčasníci, sa snažil prezentovať nemecké kultúrne dedičstvo predovšetkým v Goetheovej a Schillerovej proti-nacionalistickej tradícii, vidiac vo Vater Jahnovi, či Wagnerovi, degeneráciu, a v Hitlerovi ovšem úplnú zradu, tejto tradície. Predstavovali nemecké dedičstvo predovšetkým tým, čo je v ňom, pozitívne.

Rovnako mi kedysi nemecké kultúrne dedičstvo podával i môj otec. Pritom on nebol Nemcom a 'nemeckú krv' nemal ani ten lekár, myslím Grék, ktorý mi roku 1976 vo vlaku s nadšením rozprával o Nemecku kde žil už niekoľko rokov a považoval ho za svoj domov. Vtedy ma prvý raz napadlo, že niekto môže byť Nemcom, (Slovákom, Európanom) aj *a posteriori*, kultúrnym spolucítením bez toho aby mal 'nemeckú (slovenskú, európsku) krv'. Ten grécky lekár aj môj otec viac poznali nemeckú kultúru, viac boli jej nositeľmi, ako mnohý rodený Nemec, o dnešnej generácii ani nehovoriac. Jestvuje veľa takých príkladov, kde Ne-slovák, Ne-nemec, Ne-európan je lepším nositeľom slovenskej, nemeckej, európskej kultúry než mnohý iný, ktorý by do nej mal patriť rodom. Z toho možno vyvodit' tézu že *'dedičstvo otcov', ktoré je svojím pôvodom viazané na demograficky odumierajúcu základinu, môže prežiť len vtedy ak získa čo najviac kvalitných externých nositeľov*. Takto prežíva v nás klasické grécko-rímskej dedičstvo, hoci pokrvní potomkovia jeho pôvodných nositeľov nepatria už k centru západnej civilizácie. A ja verím, že to bude paltiť aj o našej kresťanskej civilizácii (pozri následujúcu úvahu *Znovuzrodené kresťanstvo?*)

Ako sa však — nielen v médiach ale i akademických kruhoch — interpretuje toto naše západné 'dedičstvo otcov'? Sú vyzdvihované predovšetkým negatívne veci, ale — čo sa mi zdá obzvlášť povážlivé — útoky na kultúrnu tradíciu a identitu sa nevedú iba proti Nemcom. Hoci nemožno ani len porovnať škrvnu, ktorú Holocaust zanechal na nemeckej histórii so 'škrvnou' za akú by sa mali vraj kajať Australania za to, že ich predchodci kedysi neobsadzovali Austráliu v rukavičkách (podobne prípad Američanov), predsa sú *politically correct* kliše používané v prípade austrálskom (aj americkom) temer podľa tej istej ša-

blóny ako v prípade nemeckom. Takže človek zabudne na špecifikum Holocaustu, kde máločo je vysvetliteľné a nič nie je omluviteľné, a začne hľadať dôvody, prečo sa temer s tou istou intenzitou negatívne interpretujú aj iné situácie z našich dejín, kde mnohé je časovým kontextom nielen vysvetliteľné, ale často aj omluviteľné. A nachádza spoločného menovateľa v trende (nie, neidem rozvíjať žiadne konšpiračné teórie, problém je to oveľa komplikovanejší) k násilne negativistickej interpretácii histórie a nepriamo i celého nášho západného (kresťanského) dedičstva.⁶ Táto negativistická interpretácia minulosti má aj konkrétne neblahé dôsledky.

Budem to ilustrovať na nemeckom prípade. Veľa sa dnes hovorí o probléme s extrémnymi pravičiarimi a ja by som nechcel špekulovať s vlastným vysvetlením ako to zastaviť. Ale medzi všetkými múdrymi debatami o príčinách či riešení som nepočul temer nikoho poukázať na to, že sa nemeckosť — teda kultúrne dedičstvo ku ktorému sa hlásia nielen konzervatívni starkí, ale aj títo výrastkovia a asi aj ich rodičia — podáva príliš negativisticky, príliš neatraktívne. Nikde som nepočul, že by sa im, resp. aj všeobecnejšiemu publiku, vysvetľovalo, že samotný nacionalizmus či rasizmus, aj bez násilenstiev a vandalizmu, je *v rozpore so zmyslom nemeckých dejín*. Ministerský predseda G. Schröder si raz trúfol iba to povedať, že tieto vyčítania škodia Nemecku hospodársky, akoby s pojmom nemeckosť už nesúviseli iné hodnoty a ideály iba ekonomické.

Čo učia mladých o Goetheho a Schillerových proti-nacionalistických výrokoch, ktorými títo predišli svoju dobu o dobrých dvesto rokov? *Ako súčasť nemeckého kultúrneho dedičstva na ktoré Nemec môže byť hrdý a ktoré ten výrastok svojimi výčinnmi zneuctieva ešte viac ako tie pamätníky a synagógy na ktoré čarba. Zdá sa, že jedinú, čo sa mladému človeku pripomína je to, že sa má hanbiť ako Nemec za svojich predkov, čo je samozrejme kontraproduktívne. Nie som psychológ ani pedagóg, ale viem, že viac sa dosiahne ak sa mladému človeku pripomínajú pozi-*

⁶ Sem patrí (iba na prvý pohľad prekvapujúco) pod kepienkom rešpektovanej political correctness znovu oživovaná teória i prax 'hlasu krvi', pravda z iných kútov než sme boli zvyknutí: Priznávajú sa určité práva či privilégia jednotlivcovi nie podľa osobných potrieb či zásluh, ale podľa toho do akej skupiny sa narodil. Predtým to bola smutne známa príslušnosť k nadradenej rase, dnes to je príslušnosť k takzvaným *minority groups*, napr. austrálski, americkí, kanadskí domorodci, Romovia, homosexuáli atď. . Lebo, podľa tejto teórie, krivdy — skutočné alebo domnelé — napáchané v minulosti na príslušníkoch tej ktorej takejto skupiny sa majú naprávať privilégiami či sociálnymi vymoženosťami na súčasných príslušníkoch bez ohľadu na ich osobné zásluhy či potreby merané podľa merítok pre každého rovnako platných. Toto tvrdenie samozrejme nemá nič spoločné s názorom, že by sa nemala poskytovať — sociálna či iná — pomoc tým, ktorí ju naozaj potrebujú. Aj keď podľa všetkého väčšina týchto naozaj núdznych patrí práve k týmto *minority groups*.

Vraveli ste mojím ľuďom, že váš systém je najlepší a my sme to nakoniec akceptovali. Vyvlastnení, znevažovaní, ale vášmu systému sme sa prispôbili. A teraz nám vravíte, že ste sa mýlili, že my sme sa mýlili keď sme vám uverili. Naraz vravíte, že to, čo túto krajinu zjednotilo, urobilo nezávislou, zaistilo jej obranu, podržalo počas vojny i mieru, počas depresie aj blahobytu, toto všetko musí preč. Ja nevidím potrebu takej zmeny, ja nevidím ako to môže pomôcť môjmu národu.

Neville Bonner,
prvý austrálsky senátor aboriginského pôvodu

tívne tradície v ktorých môže pokračovať ako keď sa mu stále pripomínajú negatívne kapitoly dejín na ktorých osobne nemôže nič zmeniť a ku ktorým nemôže viazať žiadne ideály. Stručne (a trochu nadsadene) povedané, psychologický nátlak, či násilie na ľuďoch s komplexami vedie k fyzicky násilníckej reakcii. V podstate to isté sa dá povedať aj pre slovenskú, austrálsku či americkú situáciu.

Doteraz sme si všímali (externé i interné) ohrozenie západnej tradície najviac iba v obmedzení na etnický, teda národný, rámec, ktorý sme modelovali na nemeckom prípade. Často však v Nemecku (ale i na Slovensku a inde) hlasy, ktoré neuznávajú či podceňujú potrebu pestovať a udržiavať špecifiká lokálnej (národnej) identity sa odvolávajú na širší, globálny, rámec. Háčik je v tom, že v skutočnosti ide iba o veľmi triviálnu verziu, ktorá sa zatiaľ dopracováva k univerzalite. Ostáva iba dúfať, že táto triviálna verzia globalizujúcej kultúry nie je ešte konečnou ani určujúcou etapou vo vývoji k rešpektabilnej — esteticky, racionálne i eticky — verzii takejto celosvetovej metakultúry. Špecifické kultúry jednotlivých európskych národov, aj keď majú tento vývoj väčšinou už za sebou, samy o sebe poskytujú primárnu bázu pre globalizujúci rámec.

Nadnárodným problémom preto je, ako sa aktívne podieľať na tvorbe takejto metakultúry s naším západným, (judeo-) kresťanským príspevkom. Tento problém však možno traktovať iba vtedy, keď si západ svojej kultúrnej identity a tradície z ktorej vychádza bude vedomý a na jej údržbe zainteresovaný. Toto by malo spojovať všetkých, i tých, čo sa aktívne hlásia k jej náboženským základom, i tých, čo sa hlásia iba k jeho sekulárnym dôsledkom a výdobytkom nedávnych storočí. Lebo to čo je jedinečné u kresťanskej civilizácie (a u iných civilizácií či kultúr neexistujúce) nie sú iba špecifiká jeho náboženského symbolizmu modelujúceho transcendentnú realitu, či

judeo-kresťanské morálne princípy, ale aj racionálne svetonázorové systémy, pred- i poosvietenské. Teda vrátane moderných variácií, aj ateistických či agnostických. A tiež vrátane mnohého z toho, čo sa zahrňuje pod hlavičkou postmoderny, či už ide o filozofiu, alebo iné, odvodené oblasti spoločenských vied, pokiaľ konštruktívne dopĺňa a rozširuje staré, moderné či predmoderné, modely a pohľady. Aká je však skutočnosť u mnohých, ktorí sa považujú za intelektuálnu avantgardu Západu? Nielen v úzkom národnom, ale aj európskom či západnom rámci prevláda negativizmus do vlastných radov: Odmietavé stávanie sa k vlastným koreňom hraničiace so svetonázorovým anarchizmom, podpílenie konára na ktorom všetci sedíme.

Pravda, súčasnú krízu v západnom myslení možno vidieť aj ako výsledok manželstva medzi ‚ekonomickým racionalizmom‘ a novým myšlienkovým dogmatizmom *political correctness*. Manželstva, ktoré sa ukazuje ako celkom úspešné na poli praktickom, médiá dominujúcom a názorotvornom. Oboje, pravičiarске (ekonomické) myslenie a prax, ktoré predtým charakterizovalo USA a ‚slobodný svet‘ ako aj ľavičiarске (ideologické) myslenie, ktoré zasa bývalo doménou ZSSR a jeho satelitov, po roku 1989 našlo spoločnú platformu v USA a odtiaľ bol tento navonok síce úspešný, intelektuálne ale pochybný, dvojprodukt exportovaný do celého, hlavne ale západného, sveta. Toto si treba uvedomiť, aj keď po jedenástom septembri 2001 na americkom intelektuálnom, hlavne ale médiálnom, bojisku tejto *political correctness* úspešne konkuruje ideológia novo-konzervatívco- stručne nazývaných *neocons*. Táto je ale ťažšie exportovateľná — robí sa to najskôr politicko-mocenskými manévrami a tlakom — a vo svojej podstate je tiež negativistická lebo západné, kresťanské ideály sú príliš delikátne na to, aby ich bolo možné udržiavať, tobôž exportovať, násilím, či už vojenským, ekonomickým alebo psychologickým. Ostaňme preto ešte u *political correctness* aj preto, že je zatiaľ naúspešnejším súčasným americkým myšlienkovým exportom napríklad do Európy.

Ide o jav, ktorý sa obyčajne traduje od roku 1968, teda roku študentských búrok v USA a západnej Európe. Títo študenti sú dnes vo veku Bill Clintona, Joschku Fischera či Daniela Cohn-Bendita a mnohí z nich v USA i Európe patria k politickým a intelektuálnym vodcom západu. Včerajší rebelantskí študenti sa stávajú etablovanými predstaviteľmi teórie a praxe, mysliteľmi i politikmi, ktorí sa síce zbavili mladistvého sklonu k výtržnostiam, rebelantstvo proti generácii svojich rodičov však preniesli do pozícií zodpovednosti odkiaľ dávajú oficiálny punc odmietavému, ironizujúcemu či relativizujúcemu postoju k zdedeným hodnotám a tradíciám. Obzvlášť tým explicitne kresťanským. Len málo možno pozorovať úctu k zdedenému, ktorá je predpokladom spojitého, zdravého vývoja, ako je tomu u technikov a prírodovedcov: žiadny súčasný napr. matematik či informa-

⁷ Jedným takým pokusom, aspoň čo sa týka etickej stránky, je projekt Weltethos Hansa Künga: kritizovať ho možno, azda hlavne za to, že celkom nepotrebné je stavaný ako protiklad iniciatívy dnešného pápeža, namiesto toho, aby ju dopĺňoval. Ostáva ale faktom, že je zatiaľ, pokiaľ viem, explicitne jediným takým pokusom.

tik, inžinier či fyzik sa nebude s iróniou a posmechom dívať na primitívne prístroje, mechanické počítačky či logaritmické pravítko, ktoré používali odborníci predchádzajúcej generácie. Lebo vie, že nebyť ich, nebolo by ani terajších prístrojov, počítačov. Táto logika však neplatí pre dnešných tvorcov verejnej mienky a — niekedy sa tak zdá — ani pre tvorcov teórií v oblasti spoločenských vied.

Nechajme stranou (asi nezodpovedateľnú) otázku kde je jadro tohoto negativizmu vo filozofii: u osvietencom, u Nietzscheho, u Heideggera? Jeho búrlivé počiatky sa však asi tradujú, ako sme už spomenuli, k šesťdesiatym rokom. Hlbokú analýzu príčin a bezprostredných dôsledkov tejto ‚zmeny paradigiem‘ na amerických univerzitách (a v západnej kultúre vôbec) napísal ‚očitý svedok‘, profesor filozofie *Allan Bloom*. V knihe *The Closing of American Mind* (Simon & Schuster 1988), ktorá sa stala *best-sellerom*, vychádza z analýzy a kritiky módnej teórie kultúrneho (a hodnotového) relativizmu. Podľa neho kultúrny relativizmus úspešne neguje nároky západu na univerzálnosť nechávajúc ho ako iba jednu z mnohých kultúr. Západ je však definovaný potrebou ospravedlňovať a odôvodňovať svoj spôsob myslenia a svoje hodnoty, svojou potrebou skúmať prírodu, svojou potrebou pre filozofiu a vedu. Toto je jej kultúrny imperatív. A tak sú nám predkladané, viac-menej z tých istých prameňov, dva príchodné pohľady. Jeden nám vraví, že dôležité je to, čo všetci ľudia majú spoločné (keď ide o tézu *politically correct* ideológie), druhý zasa, že to čo majú spoločné je nedôležité lebo prevažuje to, čo majú zo svojich odlišných kultúr (keď ide o to znevážiť jedinečnosť západného dedičstva). Prvý pohľad je viac kozmopolitický, druhý partikularistický.

Táto dilema nového (kultúrneho, etického) dogmatizmu spolu s relativizmom v jednom vreci vedie potom k abstraktnému relativizmu epistemologickému i etickému, reprezentovanému heideggerovcami francúzskej školy (Derrida, Foucault, Lyotard, Deleuze, ale aj Američan Rorty, atď), zjednodušene nazývanými postmodernistami (v užšom slova zmysle).

Príkladom môže poslúžiť slovenský filozof *Egon Gál*, ktorý — ako sa zdá z jeho diel — prešiel z pozície marx-leninizmu (ktorá mala svoju presne definovanú hierarchiu právd a hodnôt) na pozície obhajujúce práve takýto relativizmus. V úvode knihy o vyššie menovaných postmodernistoch predstavuje tento ich (a svoj) relativizmus veľmi jasne: „... stratíť výhľad na

Na jednej strane máme brakovú literatúru, bulvárne časopisy, priemerné televízne programy, ktoré otvárajú horizonty mentálnej degenerácie, nevidané ani len primitívnym človekom, ktorý mal viac dôstojnosti a hĺbky obsahu vo svojich mýtoch ako toto. Vyjadrujú situáciu ľudí odtrhnutých od akéhokoľvek prijateľného a usporiadaného systému znalostí a vyjadrovania sa.

Na druhej strane je tu pohľad na súvršie rozprestierajúce sa niekoľko storočí dozadu, básnikov, filozofov a veľkých mysliteľov, siahajúce po Platona, Aristotela, Homéra a tiahnuce sa cez nespočetné vrcholce až do nedávnej minulosti. Toto magické pohorie predstavuje duchovný domov ríše Západu. Dnes však občania tejto mocnej ríše žijú v chatrčiach na neďalekej rovine a boja sa vstúpiť do magickej krajiny, ktorá kedysi bola ich domovom. Zdá sa, že stratili mapu.

(voľne podľa *Stromberg Roland N., European Intellectual History Since 1789, Appleton-Century-Crofts, 1968, str. 265*)

finálne spojenie Pravdy a Bytia, Rozumu a Dejín, Teórie a Praxe. Nič absolútne a definitívne, nijaká završujúca jednota, nijaká všezahrnujúca totalita, ale ani nič prvotné, nijaký nemenný fundament, nijaký prameň zmyslu, hodnôt a intencií, nijaký fundujúci subjekt, nech by bol transcendentálny, alebo historický, alebo transcendentálne historický. ... (S)úpis vier, návykov, orientácií a prijímaných predpokladov, s ktorými by sme sa mali rozlúčiť alebo ich aspoň zbaviť bezprostrednosti, je dlhý a zahrnuje mnohé z toho, čo charakterizovalo a čiastočne stále charakterizuje náš prístup k realite.” (*Za zrkadlom moderny*, Archa, Bratislava 1991). Teda z marx-leninského búrania tradičných spoločensko-politických istôt k búranu najzákladnejších svetonázorových istôt, na pozadí ktorých ešte včera bol možný dialóg rôznych filozofických škôl. Toto je typické pre mnohých ex-marxistov, zrejme nielen na politickom západe ale aj východe. Stručnejšie povedané, ak ja nemôžem mať svoju (marx-leninskú) pravdu, tak je to preto, lebo pravda vlastne neexistuje. Po slovensky: “Kto je v peci myslí, že sú tam všetci”.

Kedysi dávno bolo nemysliteľné prijímať ‘dary prírody’ bez úcty a rešpektu pred Stvoriteľom. Prišlo osvietenstvo, presnejšie z neho sa vyvinuvší ateizmus, a stalo sa to mysliteľným. Donedávna bolo podobne nemysliteľné prijímať ‘dary technologického pokroku’ bez úcty a rešpektu k myšlienkovým smerom osvietenstva, ktoré viedli aj k technologickému rozvoju. Prichádza takáto postmoderna, ktorá vidí pravdu o materiálnom svete ako ju hľadajú prírodné vedy závislú na spoločenskej situácii vedca, a naraz je to tiež mysliteľné. A tak seabedomý racionalizmus osvietencom stíha podobný osud ako predtým svetonázorový teizmus, ktorý mnohí z osvietencom chceli nielen doplniť, ale celkom nahradiť. Nuž aj v súboji svetonázorov “Božie mlyny melú pomaly, ale iste” napriek tomu, že tentoraz sú ohrozené svetonázorové istoty veriacich práve tak ako neveriacich.

⁸ Takže napríklad vo večnom dialógu medzi Rousseauovým ‘srdcom’ a Descartesovým ‘rozumom’, v podstate teda medzi dvomi ‘kultúrami’, *literary intellectuals* a *natural scientists*, (C. P. Snow, *The Two Cultures*, CUP 1965) stojí na pozíciach prvých a preto aj jeho kritika negativizmu a relativizmu je kritikou zvnútra na rozdiel od kritik vedných zvonka, z pozícií (matematikov a prírodovedcov ako Gross, Levitt, Sokal a spol. (pozri „Science Warts“, *Slovenský kresťanský samizdat* 5, september 2003).

Znovuzrodenie kresťanstva?

O kríze nášho — európskeho, kresťanského — západu, dnes hovorí kde kto, napr. i ja som sa ju pokúsil analyzovať⁹. O súmraku či dokonca zániku však možno hovoriť iba v tom zmysle v akom kresťanstvo ako náboženstvo bolo kultúrnym a do značnej miery i politickým určovateľom Európy (a odvodených kultúr na austrálskom a dvoch amerických kontinentoch) s čím súviselo i to, že v ostatnom svete mohlo existovať iba ako export zo západu. Oboje patrí minulosti, o tom už nemožno dnes pochybovať, aj pápež hovorí iba o kresťanských *koreňoch* Európy a aj to sa mnohým neľúbi.

Napriek tomu, pre generáciu odchovanú na európskych kresťanských, napríklad liturgických, tradíciách ale aj zvyklú na rôzne pre našu civilizáciu uspôsobené interpretácie Kristovho posolstva je toto niekedy naozaj bolestivé. Na úrovni jednotlivca sa to prejavuje psychologicky — zneistenie až strata viery či jej degenerácia do rôznych sektárskych, esoterických foriem. Na úrovni spoločnosti ide o stratu prestížneho postavenia kresťanských cirkví a to nielen politického (to by nebola taká škoda) ale aj ako strážkyň morálneho štandardu a súdržnosti spoločnosti.

Domnievam sa však, že to je kríza, ktorou musíme prejsť všetci Európania, jednotlivci i národy, aby sa kresťanstvo mohlo vymaniť či vyliahnuť zo svojej úzkej európskej ulity v ktorej dozrievalo po necelé dve tisícročia, keď Západ¹⁰ predstavoval viac-menej jediná „civilizovanú“ kultúru. Tak si to o sebe mysleli naši predchodcovia a z retrospektívy pre to musíme mať pochopenie.

Táto rodiaca sa duchovne i kultúrne premostovacia funkcia kresťanstva sa stala obzvlášť relevantná napríklad v kontroverziách okolo nedávnej irackej vojny, keď do sporu — kde išlo o všeličo, ale po náboženskej stránke to bol najskôr spor medzi nasledovníkmi Starého zákona a Koránu — bolo vtáňované kresťanstvo a to dosť nešťastne aj samotným prezidentom Bushom. Vtedy si každý premýšľajúci kresťan, a predovšetkým sám rímsky pápež, uvedomil nebezpečie aktívnej účasti kresťanstva na kultúrnych či civilizačných (huntingtonovských) zrážkach, akoby sa nebolo nič priučilo zo svojich krížiackych vojen z minulosti. Veru, keď dnes na Blízkom východe dve strany chcú násilím oslobodzovať či brániť svoju „Svätú zem“, stoja už kresťania *nad* obidvoma, hoci ide aj o ich Svätú zem.

Lebo nielen čo sa týka Blízkeho východu, ale aj v celosvetovom meradle si kresťanské cirkve, a azda predovšetkým katolícka, musia uvedomiť, že stoja nad kultúrami či civilizáciami, že príkaz „idte a učte všetky národy“ už nemožno interpretovať ako export kresťanstva zabaleného do temer dvatisícročného európskeho rúcha, hoci ako nám toto rúcho je drahé a často ho ťažko vieme odlíšiť od duchovnej podstaty, ktorú zaodieva. Možných inkulturácií kompatibilných s Kristovým učením je veľa, nie iba európska.

Pravda, poznať kde je rozdiel medzi podstatou, bez ktorej by kresťanstvo nebolo kresťanstvom, a inkulturáciou preodetým nepodstatným, často nie je ľahké, a je vecou teológov a cirkevných vedúci aj aby si nad tým lámali hlavu. Človeka ale napadne, že niektorí cirkevní predstavitelia majú problémy s kresťanstvom odpútaným od svojej európskej pupočnej šnúry — kam patrilo nie iba stredoveké myslenie, ale aj filozofické škriepky s Osvietenstvom či modernou — podobne ako ich prechodcovia mali problémy s uznaním, že Katolícka cirkev môže fungovať i bez rozľahlého pápežského štátu.

Kde by dnes napríklad mohlo byť kresťanstvo v Číne keby Rím, ktorý vtedy nemal zmysel pre neeurópsku inkulturáciu, nebol zabrzdil úspešne sa rozbehnuvšiu misionársku prácu jezuitu *Matteo Ricciho* v 16. storočí. Tento príklad, pravda, nesvedčí o tom, že by sa nemali vyvážať európske vedecké technologické a iné myšlienkové vymoženosti — dnes vieme, že sa to úspešne dialo a deje — nemalo sa to ale diať pod rúškom evanjelizácie, ako nedeliteľná súčasť kresťanstva. Práve príklad Číny toto dobre ilustruje: najprv priviezli z Európy komunizmus (vari ako hnojivo pre budúce plodnejšie importy), teraz v rámci globalizácie vo veľkom privádzajú technické a iné plody západného myslenia a kresťan môže iba dúfať, že v treťom štádiu prídu na radu i kresťanské hodnoty a svetonázor. To bude v čase keď už rozumnej inkulturácii nebude nik brániť. Veď v absolútnych počtoch je už dnes v Číne viac katolíkov navštevujúcich pravidelne kostol, ako v celom Nemecku. A z vlastnej skúsenosti môžem hovoriť o niekedy až dojemnej nábožnosti katolíkov z juhovýchodnej Ázie, väčšinou vzdelaných, aj keď v celkovom obyvateľstve patria, s výnimkou Južnej Kórey a Filipín, k nepatrnej menšine.

Napriek tomuto je pre západného kresťana ťažké vyčleniť akési abstraktné, na inkulturácii nezávislé jadro kresťanstva zo svojej celkovej kultúrnej identity. Niečo ako pre obyčajného smrteľníka je ťažké si uvedomovať vo svojom každodennom styku s fyzikálnou realitou jej zákony písané vo formulách a rovniciach čistej matema-

⁹ Pozri predchádzajúcu úvahu, alebo *V zajatí negatívizmu a relativizmu*, na <http://gvirsik.bei.t-online.de>.

¹⁰ veľké počiatočné písmeno má naznačiť, že ide o kultúrnu a nie geografickú či politickú oblasť.

tiky, ktorej pravidlá samy o sebe sú na tejto realite nezávislé. Lebo niečo z toho, v čom žili naši otcovia odchádza — v dôsledku spohanšenia Západu a všeobecnej globalizácie — aj keď musíme veriť, že kresťanské jadro Západu znovu ožije na vyššej, globálnejšej, úrovni.

V istom zmysle je naša situácia nie nepodobná situácii keď "civilizovaný" Rím sa v dobe svojho súmraku musel otvoriť či podriaďovať "barbarom". Vari najvýznamnejší súčasník tej doby, Sv. Augustín, nie nadarmo nazývaný aj špekulatívnym mystikom, nám v mnohom môže poslúžiť svojím odkazom. On, hoci kultúrne príslušník rozkladajúceho sa Ríma, nenariekal s civilizovanými pohľanmi nad jeho zánikom, ale ani škodoradostne nejasal s novými barbarmi. Jeho nostalgia za starým a obavy z nového boli akoby posvätené jeho kresťanstvom: *nostalgia sa stala úctou k tradícii a obavy sa stali nádejou.*

Sv. Augustin bol aktívnym svedkom doby, keď kresťanstvo bolo "pozdvihnuté", zachované, aby nezaniklo so starým Rómom, ale mohlo posvätiť túto ešte len rodiacu sa civilizáciu, hociako bola pre kultúrneho Rímana nepríjemná cena, ktorú za to bolo treba platiť barbarom. My však, domnievam sa, nie sme svedkami *zániku* starého západného sveta a zrodu nejakej jeho alternatívy, ale skôr svedkami syntézy toho čo svetu dal a ešte môže dať Západ — individualistické sklony a racionálne myslenie ktoré viedlo k vedecko-technickým vymoženostiam až po počítače umožňujúce či vyžadujúce informačnú globalizáciu — a toho čo mu dáva ostatný svet, ktorý s istým zjednodušením možno nazvať kultúrnym Východom — predovšetkým vitalitu, vrátane demografickej, sklony viac komunitárne, citovejšie myslenie a zmysel pre detail ¹¹. Pravda, toto rozlišovanie je veľmi hrubé, ide skôr o kultúrne navzájom sa dopĺňajúce póly (niečo ako póly magnetu, ktoré od seba nemožno mechanicky oddeliť) než o striktné delenie sveta na dva tábory. V tomto zmysle možno vidieť Západ ako *yang* a Východ ako *yin* svetovej kultúrnej sféry, aby som použil zaužívané čínske pojmy.

Som si vedomý, že obyčajne sa hlavný kultúrny problém globalizácie a revitalizácie nevidí ako *snúbenie* Západu a Východu; a som si vedomý aj toho, že moje zjednodušené videnie partnera nášho Západu vo východnej a juhovýchodnej Ázii je diktované osobným vkusom a zážitkami. Napriek tomu som ale presvedčený, že riešenie západnej krízy nemožno vidieť v nejakej, z kresťanského

¹¹ Toto civilizačné delenie možno, aplikovať na dvoch úrovniach: na tej kde svet Islamu patrí ešte k Západu, predovšetkým pre monoteistický základ jeho kultúry, a na tej, kde svet Islamu už rátame k nekresťanskému Východu.

Ústredným svetovým problémom je problém myslenia a jeho ohnisko, ako predtým, neleží na Východe ale uprostred Západu. Aj keď západná myseľ trpí paralýzou, ktorá v konce konce sídli v duchu či vôli, problém treba vyriešiť v intelektuálnej oblasti. ... Krajiny mimo Západ vždy reagovali na doktrínárne inovácie zo Západu a môžu tak urobiť zasa.

[Donal W. Treadgold, *The West in Russia and China*, Vol. II, CPU 1973, str. 178]

Napriek drasticky zmeneným medzinárodným podmienkam od čias keď tieto riadky boli napísané, môžu sa zasa ukázať ako platné.

ťanského hladiska *neautentickej* alternatíve toho, čo sme zdedili po svojich predkoch, ako si to predstavujú rôznych odtieňov revolucionári a búratelia tradícií a kultúrneho odkazu Európy. Treba ju hľadať v syntéze toho, čo je *autentické* v našom deičtve — a sem patrí nielen kresťanské náboženstvo, ale aj od neho odvodené myšlienkové systémy, i tie, ktoré sa už k svojim koreňom nechcú hlásiť — s tým, čo je autentické vo svete Orientu s jeho partísicročnou kultúrnou a civilizačnou tradíciou, ktorá našu môže dopĺňovať. Napriek tomu, či práve preto, že sa na ňu donedávna "díval Boh svojou pre nás odvrátenou, pasívnou tvárou Tao."

Podobne ako v symbolizme *yang-yin* možno náš Západ vidieť ako *Adama* a Východ ako *Evu* v Imre Madácsovej *Tragédii človeka*. Táto má ku koncu dialog, kde Adam pomýšľal na sebevraždu:

ADAM (k Eve): Prečo si mi stále v päťach?
Prečo musíš slediť za každým mojim krokom?
Muž, ktorý je pánom sveta,
Má aj iné starosti, než plané milkovanie ...
Prečo si ešte chvíľu nespala?
Takto iba ťažšia bude obeť,
Ktorú musím priniesť pre budúcnosť.

EVA: ... lebo je zaistené,
čo doteraz bolo v pochybnostiach: budúcnosť.

ADAM: Čo tým chceš povedať?

EVA: ... ach Adam, cítim, že budem matkou!

ADAM (na kolenách): Zvíťazil si Pane.
Tu v prachu som.
Márny boj bez Teba, proti Tebe ...

Áno, netreba nám zúfať, lebo o budúcnosť sa západný človek už postaral bez toho, aby si to uvedomoval, aj keď toto tehotenstvo potrvá desaťročia a možno i viac.



Kontroverzie s *kopftuchom* a čo s tým súvisí

Kopftuch je, pravda, nemecký názov pre šatku všeobecne a konkrétne pre šatku či šál, ktorý nosia islamské ženy okružením okolo hlavy. Toto je zvykom u tureckých žien, hlásiacich sa k verzii islamu kde sa *chador* — zakrytie celého tela, vrátane tváre, kde iba oči sú vidieť — nenosí ako v niektorých arabských krajinách. V Nemecku ide hlavne o túto verziu menej rigorózneho islamu, teda aspoň pokiaľ ide o oblečenie žien, keďže medzi tými, čo sa hlásia k tomuto náboženstvu úplne prevláda turecká etnická (národnostná) menšina. V Nemecku, s celkovým počtom obyvateľov okolo 80 miliónov, dnes žije 3,2 milióna moslimov, z toho iba pol milióna sú nemeckí štátni občania. Turci medzi nimi tvoria asi dva milióny.

Súčasná kontroverzia a diskusia vyvolala nedávne ambivalentné rozhodnutie federálneho ústavného súdu vo veci sťažnosti *Fereshty Ludin* (ovej). Táto učiteľka v Baden-Württembergu, pôvodom z Afganistanu, už od roku 1998 sa márne snažila u lokálnych úradov dosiahnuť povolenie, aby mohla pred nemeckými žiakmi vystupovať iba s *kopftuchom*, teda s asi meter štvorcový veľkou látkou okruženou okolo hlavy zakrývajúcou tak vlasy, uši a krk. Na "ochranu svojej cti" a ako výraz jej moslimského vierovyznania.

Ambivalentnosť rozhodnutia ústavného súdu spočíva v tom, že rozhodnutie, povoliť či nepovoliť *kopftuch* pri výkone oficiálnych občianskych, teda nenáboženských, funkcií — napríklad pri vyučovaní na štátnej škole — prenechala republikovým (zemským) úradom, čo mnohí právnici hodnotia ako prilievanie oleja do ohňa kontroverzií. V širšom kontexte tu ide nie iba o kontroverzie okolo postavenia islamu v nemeckej spoločnosti, ale vôbec o vzťah sekulárnych štátnych inštitúcií k hociako legálne uznávaným náboženstvám, hlavne pravda kresťanským. Jednou súčasťou tejto kontroverzie potom napríklad bolo aj to, či povoliť vyvesenie crucifixu vo verejných miestnostiach štátnych škôl. Povoliť či nepovoliť moslimskej učiteľke nosenie *kopftuchu* počas vyučovania sa zdá byť na rovnakej úrovni ako napríklad povoliť či nepovoliť mníške nosiť svoj tradičný habit počas vyučovania napr. matematiky v štátnej škole.

Jednotlivé nemecké republiky v tejto veci rôzne rozhodli (či idú rozhodovať) a tak sa zdá, že majú pravdu tí, ktorí tvrdia, že z toho ešte bude mať federálny ústavný súd ťažkú hlavu lebo raz tá raz druhá strana sa k nim bude odvolávať. Proti sú hlavne zeme kde je pri vláde CDU/CSU, ale nie je to tak jednoduché. Z rôznych televíznych debát sa dá usúdiť, že i mnohí "pokrokoví", dosť protikresťansky založení, diskutéri boli za zákaz. Samozrejme nie preto, aby chránili — už aj tak iba formálne — privilegované postavenie kresťan-

ských cirkví, ale práve pre svoju celkovú protináboženskú orientáciu.

DER SPIEGEL venoval tejto otázke vedúci článok v čísle 40/2003 z 29.9.2003. Spomína sa tu aj otázka rovnoprávnosti žien, a to nielen vo zmysle nerovnakého (čo nie je to isté ako nerovnoprávneho) spoločenského postavenia žien v islame, ale naráža sa aj na to, že katolícka cirkev nepripúšťa ženy ku kňazskej vysviacke. Tu treba zdôrazniť, že DER SPIEGEL zasa mieša *dve veci*: Jedna je tá, že aj keď štát má za povinnosť starať sa o dobro svojich občanov, dospelému človeku nemôže vnucovať svoje predstavy o tom čo je pre neho dobré. (Známe sú problémy s tým, že polícia nemôže zasiahnuť na ochranu napr. sústavne bitej manželky ak ona sama nepodá sťažnosť.) Netreba veľa televíznych rozhovorov s islamskými ženami, aby človek pochopil, že im nevádi chodiť takto zababúšené. A tie ktorým to vadí, chodia oblečené "po európsky", stále sa hlásia k islamu a proti zababúšeným argumentujú, že *kopftuch* nie je podstatný pre islam. Podstatný či nie, dôležité tu je — a tu sme u tej druhej veci, ktorá sa mieša — že štátne orgány, či sekulárnych ideologov *nie je nič do toho*, ako náboženská komunita či cirkev riadi svoje veci, interpretuje svoje učenie. Možno v rámci katolíckej cirkvi diskutovať o tom, či *sviatosť* kňazstva má byť prístupná ženám (hociako pápežská exhortácia by pre katolíka mala v tomto byť smerodatná), je však absurdné ak o tom chce hovoriť niekto, kto je celkom externý, kto nevie, nechápe a ani ho to nezaujíma, čo je sviatosť. A to platí i o štátnych orgánoch.¹²

Domnievam sa preto, že pre kresťana je dôležité vidieť v tejto kontroverzii nie spor medzi našim starým, Európe vlastným, kresťanstvom a islamskými 'votrelcami', ale ako problém postavenia, práv, rešpektova-

¹² Napríklad v USA, kde je striktno uplatňovaná odluka cirkvi od štátu, majú *Watsonovu doktrínu* (Watson's Doctrine of Church Autonomy), ktorá zaisťuje, že keď cirkev a štát operujú v rámci svojich vlastných sfér, žiadna strana nie je podriadená druhej. Problematika sa stala zasa aktuálnou teraz keď v rámci afér s pedofilskými kňazmi niektoré štátne a mediálne orgány sa proti nej zjavne prehrešovali. Pozri napr. L. Martin Nussbaum, *Scandal and the Constitution*, First Things 136 (Október 2003), str. 18-21. Pre osoby mimo cirkvev a dokonca voči nej nepriateľsky zamerané, kritizovať biskupov za to, že sa nechovali tak ako sa na katolíckych biskupov patrí, je nielen nelogické ale aj nemiestne. Lebo niečo iné je tých nešťastných kňazov kriminálna aktivita, ktorú prislúchalo štátnym úradom a súdom aby ju stíhali, prípadne médiá sa ňou zaoberali, a niečo iné interný spôsob akým taktiež nešťastní biskupi praktikovali svoje postavenie *cirkevnej* zodpovednosti za podriadených kňazov. Toto treba mať na pamäti, aj keď rozlišovanie medzi cirkevnom a občianskou zodpovednosťou biskupov je niekedy ťažké aplikovať v konkrétnych prípadoch.

nia atď, náboženstva. A tu sme s moslimami v jednom vreci zoči-voči zosekularizovanému štátu. Lebo dnešná Európa, ak odmyslíme moslimské prístahovateľstvo, je nielen post-kresťanská, ale aj post-náboženská. Sme starším a povedal by som v Európe i politicky skúsenejším náboženstvom ako islam, sme preto aj menej bojovní, menej vystavení extremistickým pokušeniam ako islam tak nešťastne vystavený pokušeniam bojovného *islamizmu*. Ak je ale pravdou, že v tomto by sa islam mohol od nás, z našej histórie, veľa naučiť, je tiež pravdou, že nám zasa chýba ich vitalita, ich zdravé — opäť ak odmyslíme islamistov, ktorí hociako nebezpeční sú u nich v silnej menšine — sebedovetie. Človek musí len obdivovať napríklad mladých, už v Nemecku narodených Turkov a Turkyne, ktorí na televízii v perfektnej nemčine obhajujú svoje islamské kultúrno-náboženské “dedičstvo otcov” aj keď sa asi nebudú stotožňovať s každým predsudkom svojich rodičov, poplatným inému svetu a inej dobe. Lebo v ich kultúre platí to, čo donedávna platilo i u našej, že nová generácia *stavia* na svetonázore a skúsenostiach staršej generácie. A nie *búrať* ju v revolučnom nadšení bez toho aby bola dobre rozmyslená alternatíva.

Úhrnom, skúsenosť patrí staršej generácii a vitalita, nadšenie mladšej: tieto sa navzájom dopĺňujú a tak to platí v každej zdravej spoločnosti. Vari v takýchto doplnovacích funkciách voči zosekularizovanej Európe by sa mohli vidieť i naše “staré” kresťanstvo a “mladý” (demograficky i vitálne) islam.

Musím tu ale zdôrazniť, že hovorím o doplnovacej funkcii voči *sekulárnemu vonkajšiemu svetu* a nie o nejakých navzájom sa dopĺňujúcich svetonázoroch, čo je vzťah oveľa zložitejší a patrí do oblasti teológie a filozofie. K svetonázorovému dialogu môže, vlastne musí, dochádzať najprv na teoretickej/teologickej úrovni, kde ani naše spoločné korene v judaizme nemožno ignorovať. Aspoň tak sa problematika javí z kresťanského hľadiska. O to nám tu teraz ale neide.

Kresťanský svetonázor — jedno či jeho katolícka alebo niektorá protestantská verzia — je dnes už prakticky nemysliteľný bez vplyvu osvietenstva, kladného ale aj záporného. Zdá sa preto rozumným predpokladať, že jeho komplementárnym, moslimským, partnerom by mal byť islam, ktorý si je tiež vedomý osvietenenských vplyvov, aj keď ich, podobne ako kresťanstvo, nehodnotí všetky pozitívne. Tu je preto zaujímavá, aj keď zatiaľ zdá sa, že iba celkom špekulatívna koncepcia *euroislam* ako ju propaguje Bassam Tibi napríklad vo svojej knihe *Europa ohne Identität? Die Krise der multikulturellen Gesellschaft* (Európa bez identity? Kríza multikulturálnej spoločnosti, Siedler/Goldmann Verlag 2000). Treba však hneď povedať, že on zďaleka nechce vidieť obraz tak symetricky ako

Židovský profesor sa zastáva zmienky o kresťanstve v európskej ústave

(podľa ZENIT, 17.9.2003, <http://www.zenit.org/english/>)

Joseph Weiler, praktizujúci žid a medzinárodne uznávaný ústavný právnik sa domnieva, že to je absurdné ak Ústava Európskej únie nespomenie kresťanstvo. Povedal to pri predstavovaní svojej knihy *A Christian Europe* venovanej tejto téme pred 600.000 poslucháčmi. Pýtal sa "Keď nemecká, írská a poľská ústava spomínajú Boha a kresťanské korene, prečo musí navrhovaný text odražať francúzsky sekulárny model? ... Sekulárny nie je synonymom neutrálneho. Európska ústava aj keď hlása kultúrny pluralizmus v skutočnosti aplikuje ústavný imperializmus praniať otvorenosť voči náboženstvám v ústavách mnohých členských štátov." Podľa neho neide tu o "prejav neutrality" ale o "jakobínsky postoj". "Hlásenie sa k vlastnej identite otvára cestu k pochopeniu iných ... v relativizme je zmätok, nie tolerancia. ... Tolerancia nie je to, že sa človek skrýva, ale to že sa nedá donucovať. Preto ortodoxný žid môže požadovať od Európy aby sa nebála svojej minulosti a svojej vlastnej kresťanskej identity ... lebo Európa, ktorá dnes kvôli zle pochopenému laicizmu vymazáva z Ústavy svoje vlastné náboženské korene, môže sa zajtra stať nepriateľom svojich židovských a moslimských menšín v mene tej istej sekulárnej tolerancie."

sme ho tu podávali. On pod európskou identitou rozumie sterilné, t. j. od svojich kresťanských koreňov odtrhnuté, osvietenstvo.

Pre klasických islamských racionalistov ... práve tak ako pre mysliteľov európskej renesancie a osvietenstva je helénske (starogrécke) orientovanie sa na rozum záväzným znakom. (Je ona) bázou každého racionalizmu a aj každého osvietenstva, ktoré kedysi existovalo u islamu a ktoré patrí ku kultúrnemu dedičstvu Európy. (str. 25)

Lebo také osvietenstvo, ktoré sa vidí ako poprenie a nie ako doplnok kresťanstva nemôže samo o sebe slúžiť ako partner pre dialog s akýmkoľvek náboženstvom. Iba osvietenstvo, jeho racionalizmus a koncepcia tolerancie (dve veci, ktoré Tibi vysoko vyzdvihuje) *videné ako doplnok, ako korekcia, stredovekého kresťanstva*¹³ môže slúžiť ako ideová a hodnotová strecha pod ktorou môže moderný islam vstúpiť do dialogu s Euróпой.¹⁴

Tibi teda o kresťanskom partnerstve či doplnovacej funkcii nehovorí lebo zosekularizovanú Európu, ktorú silne kritizuje pre stratu svojej kultúrnej (osvietenskej)

¹³ A starého islamu, aby sme Tibimu vyšli v ústrety, hoci nemyslím, že kresťanské podvedomie malo rovnaký vplyv na osvietenecov ako islamské.

¹⁴ Tibi tiež stavia etnickú identitu Európanov, napr. Nemcov, do protikladu s tým, čo nazýva podľa francúzskeho vzoru *citoyen* čo nám mimochodom pripomína Václava Havla, ktorý tiež akosi nevedel pochopiť, že národná a občianska príslušnosť môžu spoluexistovať aj keď v rôznych kontextoch s rôznym dôrazom na jednom či druhom.

identity, považuje za neodvratiteľný dôsledok zlyhania kresťanstva ako náboženstva, aspoň teda na tomto kontinente (Dodajme, že Tibi pozná iba jeho západnú časť). Iní idú ešte ďalej a vidia európsku úlohu islamu v tom, že prevezme funkciu morálnej chrbtovej kosti Európy, funkciu, ktorú kedysi zastávalo kresťanstvo. Nuž s tým nemôžeme samozrejme súhlasiť, zdá sa ale neodvratným, že kresťanstvo samo na to už nemôže stačiť. Ak má vôbec ešte šancu vrátiť sa do funkcie morálneho a svetonázorového určovateľa Európy — v hociako zmodernizovanom a s tradičným chápaním iba voľne súvisiacom zmysle — potrebuje k tomu partnerstvo s islamom o ktorom sme hovorili predtým.

To je pre nás možno smutný fakt, lebo myslím, že nie je ďaleko doba, ak už aj nenastala, keď počet tých napríklad v Nemecku, ktorí pravidelne navštevujú mešitu presiahne počet tých, ktorí týždenne navštevujú kresťanský kostol. Je to fakt nielen demografický, ale aj výsledok práce tých, ktorí sa po posledné desaťročia snažili o odkresťančenie potomkov pôvodných kresťanov, urobiť Nemecko, ale aj celú západnú Európu, takpovediac *christenfrei*. Iným faktom je to, že zodpovednosť za tento žalostný stav padá nielen na lámateľov kresťanskej chrbtice Európy, ale aj na cirkevných predstavených a mysliteľov, ktorí nevedeli nájsť konštruktívnu strednú cestu medzi skostnatelým konzervatizmom a duchu času poplatným svetonázorovým a morálnym oportunizmom.

Pre pochopenie svetonázorových a morálnych pozícií islamu je pre nás predsa len zrozumiteľnejší konvertita, ktorý vyrástol v našom prostredí — napríklad bývalý nemecký diplomat *Murad W. Hofmann*, pozri tiež *SloKreSam* 2, str. 11 — ako niekto, ktorého aj etnické, nielen náboženské, korene sú celkom vo svete islamu i geograficky od nás vzdialeného. Možno u tých by mal začať náš dialóg: nedívať sa na nich ako na “zradcov” ale ako na niekoho kto môže sprostredkovať, ako tlmočník znalý oboch “jazykov”. Ale aj taký Bassam Tibi, či v Nemecku narodený/á vzdelaný/á (teda nežil/a tu v etnickom ghettu) Turek/Turkyňa, ktorých aj etnické aj náboženské korene sú síce v islame, žili však medzi nami už dosť dlho, aby poznali náš zorný uhol, aj keď ho nebudú sdielať.

Kresťanstvo ako náboženstvo by malo stáť nad tými konzervatívnymi politikmi, ktorí nechcú vidieť skutočnosť a chcú sa krčovitne držať starého modelu kultúrnej homogénnosti vo zmysle napr. “Nemecko (ako štát) Nemcom (ako národu)” alebo “Európu Európanom”. Ako som už inde argumentoval, nemeckosť či európanstvo majú šancu prežiť iba ako abstraktná *kultúrna kategória*, ktorá nemusí mať nositeľov s nemeckou či európskou, krvou. Moja mladá turecká susedka hovorí ľúbozvučnejšou nemčinou než na akú sa nielen ja, ale aj mnohý “rodený Nemec” zmôže. Nie je Nem-

cou v etnickom slova zmysle, je ale nositeľkou (časti) nemeckosti.

Kresťanstvo ako náboženstvo by samozrejme malo stáť aj nad tými, ktorí presadzujú temer neobmedzené prístáhovalectvo a multikulturalizmus, akoby ku sentimentálnemu konzervatizmu neexistovala iná alternatíva. Títo nemajú zmysel pre kresťanstvo, tobôž pre nejaký dialóg kresťanstva s inými náboženstvami. Im ide iba o to, loviť v mútnych multikultúrnych vodách, lebo na nemeckom či európskom kultúrnom “dedičstve otcov” — ktoré je bez kresťanstva nemysliteľné — nechcú stavať a ho rozvíjať, ale búrať a stavať iné systémy zakotvené nie v kresťanstve (a samozrejme ani v islame) ale v nejakej jeho málo domyslenej napodobenine. Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti, globalizácia, môžu predstavovať všeličo viac či menej užitočné. Ako *Ersatzreligion*, ako náhrada za náboženstvo, však nepostačujú. Podobne ako v minulom storočí socializmus ako *Ersatzreligion*, i jeho východná i jeho západná verzia, skončil fiaskom.

Preto či už dnes ide o svetový terorizmus, vojnu v Afganistane a Iraku, alebo o *kopftuchové* a iné problémy spojené s demografickým tlakom a integráciou moslimov do “starej Európy”, je dôležité aby sme ani v myslí nepodľahli pokušeniu vidieť súčasné problémy ako problém huntingtonovskej zrážky civilizácií, či ešte horšie, ako súboj kresťanstva s islamom. Tí ktorí chcú kresťanom vnucovať takýto pohľad na svetové problémy nemajú na myslí záujem ani kresťanov ani moslimov. Napriek tomu, že sa viditeľní aktéri na jednej i druhej strane oháňajú svojim kresťanstvom či islamom. Kresťanstvo aj islam sú tu používané iba ako náboženská fasáda pre mocenské ambície iných, prebiehajúce v pozadí.

Slovenský kresťanský samizdat

Štvrťročník informujúci a uvažujúci o kresťanskom svetonázore a kresťanskej kultúre

Köln, december 2003

Číslo 6

Vychádza štvrťročne v elektronickej forme ako PDF file (pre Acrobat Reader 3.0 – 5.1).

Vydáva: *George Virsik*,
Neusser Straße 453, D 50733, Köln.
gversik@t-online.de
<http://gversik.bei.t-online.de>

Za výber príspevkov a za obsah nepodpísaných príspevkov zodpovedá vydavateľ; za obsah podpísaných príspevkov autor.

Štvrťročník môže každý ľubovoľne, rozširovať, v elektronickej alebo vytlačenej forme.

To isté platí pre prípadné prevzatie článkov a príspevkov v komerčne či ináč vydávaných publikáciách s jedinou podmienkou, že bude plne udaný autor i zdroj (Slovenský kresťanský samizdat).